

गुराँस गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
रानीमत्ता, दैलेख
कणाली प्रदेश, नेपाल

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ०३ संख्या: ११ मिति: २०७९ साल मंसिर ११ गते

भाग-२

गुराँस गाउँपालिका

नमूना विद्यालय विकास एंव सञ्चालनका न्यूनतम सूचकहरु २०७८

कार्यपालिकाबाट पारित मिति : २०७९/०८/०९

१. प्रस्तावना

सार्वजनिक विद्यालयमा समान शैक्षिक पहुँच, नवीनतम सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोगसहित आधुनिक शिक्षण विधिमाफत शैक्षिक गुणस्तर तथा जवाफदेही व्यवस्थापन सुनिश्चित गरि सुशासनका पक्षहरुलाई प्रभावकारी बनाई प्रवर्द्धनात्मक अभ्यासमाफत विद्यार्थीहरुको सिकाई उपलब्धि उच्च बनाउँदै विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक पक्षको विकास गर्दै सार्वजनिक विद्यालयलाई अभिभावक तथा बालबालिकाको पहिलो रोजाइको विद्यालयको रुपमा विकास गर्न तथा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिमा नेतृत्वदायी भूमिका खेल्न सक्ने विद्यालयको आवश्यकता देखिएकाले विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको अवधारणाअनुसार नमूना विद्यालयको छनोट, विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक देखिएकोले गुराँस गाउँपालिकाको शिक्षा कार्यनीति २०७४ को २ अनुसारको अधिकार प्रयोग गरि यो नमूना विद्यालय विकास एंव सञ्चालनका न्यूनतम सूचकहरु २०७७ जारी गरिएको छ ।

२. उद्देश्यहरू:

- नमूना विद्यालयको न्यूनतम सूचकका आधारमा विद्यालयको समग्र शैक्षिक, भौतिक एवं व्यवस्थापकीय र नेतृत्व पक्षलाई सुदृढीकरण गर्नु,
- सबै बालबालिकाको गुणस्तरिय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्दै सिकाई उपलब्धीमा सुधार ल्याउनु,
- राम्रो विद्यालय (Better School), राम्रो शिक्षण (Better teaching) र राम्रो सिकाई (Better learning) को सुनिश्चितता गर्न ।

३. नमूना विद्यालय छनोटका आधार तथा प्रक्रियाहरू:

क) नमूना विद्यालय छनोटका आधारहरू

१. प्रत्येक वडामा कम्तिमा २ वटा नमूना विद्यालयहरू विकास गर्ने गरि देहाय बमोजिमको आधारहरू लिइनेछ ।

- क) आधारभूत तह सञ्चालन भएको विद्यालय हुनुपर्नेछ ।
- ख) प्रयाप्त खेल मैदान सहित विद्यालयको आफ्नै जग्गा भएको हुनुपर्ने,
- ग) विद्यालय सुरक्षित स्थानमा रहेको हुनुपर्ने : विद्यालयको अवस्थिति बाढी, पहिरो, भूक्षयलगायत प्राकृतिक प्रकोपका दृष्टिले जोखिमपूर्ण स्थानमा नरहेको ।
- घ) स्थानिय तह (पालिका/वडा स्तरिय) तथा विभिन्न साभेदार निकायले समय समयमा प्राप्त हुने मार्गदर्शन अनुरूप कार्य गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समितिको प्रतिबद्धता सहितको निर्णय ।
- ङ) नमूना विद्यालयको लागी छनोट हुने विद्यालयमा शिक्षा नियमावलीले तोकेबमोजिमको कक्षागत न्यूनतम विद्यार्थीको संख्या पुगेको हुनुपर्ने ।
- च) विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन भई क्रियाशिल रहेको,

२. नमूना विद्यालयको रूपमा छनोट भएका विद्यालयहरूको स्थलगत भ्रमण, विद्यालय परिवार तथा सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरि आवश्यकताका आधारमा शैक्षिक, भौतिक, व्यवस्थापन र नेतृत्व विकासका लागी ठोस योजना तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।

नमूना विद्यालय छनोट प्रक्रियाहरू

१. पालिका स्थित शिक्षा समूह मार्फत शिक्षा समितिको बैठकबाट सम्भावित विद्यालयहरूको छनोट गर्ने, यसो गर्दा विद्यालयको तत्परता सहित माथी उल्लेख गरिएका कुराहरूलाई ध्यान दिइनेछ ।

४. नमूना विद्यालयको विकास: नमूना विद्यालयका न्यूनतम सूचकहरू

१. शैक्षिक पक्ष

शिक्षक:

- क) आधारभूत तहसम्म तालिम प्राप्त शिक्षक (विशेष गरि कक्षा १-३ का) लागी साक्षरता, गणितिय सीप, एकिकृत पाठ्यक्रम, मनोविमर्श सम्बन्धी तालिम)
- ख) नियमित शिक्षक बैठक भएको र शैक्षिक सवालमा छलफल गरिएको,
- ग) दैनिक रूपमा पाठयोजनाअनुसार सुचना प्रविधि ICT based र सान्दर्भिक सिकाई सामग्री प्रयोग गरि शिक्षण गरेको
- घ) सबै शिक्षकहरू तोकेको विद्यालय पोशाकमा उपस्थित हुने गरेको ।
- ङ) शिक्षकहरूको मासिक उपस्थित दर कम्तिमा ..... प्रतिशत रहेको (विशेष कारण बाहेक) ।
- च) नियमित मूल्यांकनका साधनहरू प्रयोग गरि विद्यार्थीहरूलाई तदअनुरूपको पृष्ठपोषण र सहयोग गर्ने गरेको ।
- छ) आवश्यकता अनुसार विभिन्न सम्पर्क शिक्षकहरू तोकिएको जस्तै: लैङ्गिक सम्पर्क शिक्षक, बाल क्लब सल्लाहकार शिक्षक, सुरक्षित विद्यालय सम्पर्क शिक्षक, SHN focal शिक्षक आदि ।
- ज) गत वर्षको तुलनामा कम्तिमा.....प्रतिशतले विषयगत औषत उपलब्धी वृद्धि भएको ।

विद्यार्थी

- क) सेवा क्षेत्रका उमेर पुगेका आधारभूत तहका सतप्रतिशत विद्यार्थीहरू विद्यालयमा भर्ना भएका
- ख) विद्यार्थीहरूको मासिक उपस्थिती दर ९० प्रतिशत भन्दा बढी भएको ।
- ग) विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धी कम्तिमा ६० प्रतिशत भएको ।
- घ) सबै विद्यार्थीहरू विद्यालयले निर्धारण गरेको पोशाकमा उपस्थित हुने गरेको ।
- ङ) विद्यालय स्तरमा बाल क्लब वा बाल समूहहरू समावेशी तवरबाट गठन भएका र नियमित बैठक बस्छ ।
- च) बाल समूहको नेतृत्वमा अतिरिक्त तथा पाठ्यक्रममा आधारित सहअतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने गरेको,

विद्यालय सञ्चालन र अन्य पक्ष

- क) वर्षमा कम्तिमा २२० दिन विद्यालय खुलेको र कम्तिमा १९२ दिन पढाई भएको ।
- ख) पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकले निर्धारण गरेका आवश्यक स्थानीय शैक्षिक सामग्रीहरूको निर्माण र नियमित प्रयोग भएको (कक्षा कोठा हेर्दा सामग्रीले भकिभकाउ देखिन्छ) ।
- ग) शैक्षिक सत्रको सुरुमै सबै विद्यार्थीहरूले पाठ्यपुस्तकहरू प्राप्त गरेको ।
- घ) शिक्षकहरूको लागि एक सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र आवश्यक शिक्षण सामग्रीहरू तयार गर्न आवश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध भएको ।

२. भौतिक पक्ष

- क) विद्यार्थी तथा शिक्षकका लागि सुरक्षित र प्रयाप्त कक्षाकोठा भएको,
- ख) कम्तिमा कक्षा ५ सम्म सुरक्षित भूँई बसाईका लागि कार्पेट, पीफम, कुशन साना टेबलहरूको व्यवस्था, सहित सफा र सुरक्षित (पानी, चिसो नभएको) बस्ने व्यवस्था भएको र अन्य कक्षामा प्रयाप्त फर्निचरको व्यवस्था भएको,
- ग) छात्र छात्रा तथा शिक्षक कर्मचारीका लागि छुट्टा छुट्टै र प्रयाप्त चर्पीको व्यवस्था भएको,
- घ) विद्यालय कम्पाउन्ड भित्रै सफा र सुरक्षित खानेपानीको व्यवस्था भएको,
- ङ) प्रयाप्त साबुन पानी सहितको सरसफाईका सुविधा भएको, बालिकाहरूका लागि निशुल्क सेनिटरी प्याडको व्यवस्था गरिएको ।
- च) घेरवार सहितको सुरक्षित खेलमैदान भएको,
- छ) विद्यालयले पालिकाको मापदण्ड र तोकेअनुसारको रंगरोगन गरेको
- ज) अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि सबै संरचनाहरू (भवन, चर्पी, खानेपानी आदि) मा अपाङ्गतामैत्री संरचना भएको ।
- झ) विद्यालयमा सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार पुस्तकालयको व्यवस्था र सबै बालबालिकाको पहुँच भएको,
- ञ) हरेक कक्षामा बुक कर्नर (कम्तिमा ५० प्रकारका पुस्तक छन्) स्थापना भएको ।
- ट) सबै बालबालिकाहरू (छात्रछात्रा अपाङ्गता सहित) का लागि खेलसामग्री तथा खेल अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको अवसरहरू सुनिश्चित गरिएको ।

३. विद्यालय सुशासन एवं व्यवस्थापकीय पक्ष

- क) प्रत्येक वर्ष विद्यालयले सम्बन्धीत सरकारवालाहरूको सहभागितामा वार्षिक कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने गरेको
- ख) वार्षिक रुपमा बाल केन्द्रीत विपद् जोखिम योजना सहितको विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक गर्ने गरेको,
- ग) विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठकले एक बालक र एक बालिकालाई बैठकमा आमन्त्रण गर्ने निर्णय गरेको र अभ्यासमा ल्याएको ।
- घ) वार्षिक रुपमा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा सामाजिक लेखापरीक्षण गर्ने गरेको ।
- ङ) विद्यालयको आवधिक शैक्षिक सूचनाहरू विभिन्न ग्राफ वा आर्कषकरुपमा देखिने गरी प्रत्येक कक्षाकोठा र अफिसकोठामा प्रदर्शन गरिएको र कार्यालयका दस्तावेजहरू फाईलमा राम्ररी व्यवस्थापन गरेको छ ।
- च) विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक, विनि र श्रोतव्यक्तिहरूबाट नियमित रुपमा अनुगमन भएको ।
- छ) विद्यालयमा समावेशी तवरले विद्यालय व्यवस्थापन गठन भएको, नियमित शैक्षिक सवालमा छलफल गर्ने गरेको
- ज) प्रत्येक ४ महिनाको अन्तरालको बैठकमा सूचकका आधारमा समिक्षा गरि सुधारयोजना बनाएको
- झ) स्रोतको पहिचान तथा संकलनको लागि विभिन्न निकाय संग प्रस्तावना सहित समन्वय गर्ने गरेको
- ञ) Follow up card को प्रयोग गरी विद्यार्थीको नियमित हाजिरी लेखाजोखा गर्ने गरेको ।
- ट) वर्षको कम्तिमा २ पटक अभिभावक भेला आयोजना गरिएको,
- ठ) समयवधिमै विव्यस, अभिभावक शिक्षक संघ, विद्यालयस्तरीय बालसंरक्षण संरक्षण समिति, विद्यालय विपद् व्यवस्थापन समिति, गुनासो सुनुवाई समिति र विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण समिति गठन तथा पुर्नगठन भएको र स्पष्ट जिम्मेवारी बाँडफाँड गरेको ।
- ड) विद्यालयले प्रस्तावनाको आधारमा स्रोत भिन्नाउन सक्षम भएको उदाहरण छन् जस्तै राष्ट्रपति कार्यक्रम आदि ।
- ढ) विद्यालय सुधार योजनमा राखिएका योजनाहरू कार्यान्वयन गरेका उदाहरणहरू छन् ।

४. सुरक्षित विद्यालयका न्यूनतम मापदण्डहरू

१. विपद् जोखिम न्यूनीकरण

- क) सबैको सहभागितामा विद्यालयमा हुने जोखिम र क्षमता लेखाजोखा, विद्यालय स्वमुल्यांकन लेखाजोखा, मानव शरीर नक्सांकन र विद्यालयका आधारभूत तथ्यांक विश्लेषण गरी विद्यालय सुधार योजना तयार गरि त्यसको कार्यान्वयन गरिएको
- ख) विद्यालयमा प्रकोप पात्रो, सुरक्षित बाहिर निस्कने बाटो र सुरक्षित स्थानको नक्शा सबैले देखिने ठाउँमा राखेको छ
- ग) विद्यालयले आपतकालिन सम्पर्क फोन वा मोबाइल नम्बर तयार गरी सबैले देखे ठाउँमा राखेको छ
- घ) वर्षको कम्तिमा २ पटक स्थानिय प्रकोपलाई मध्यनजर गरि जोखिम पूर्व तयारी सम्बन्धि नमुना अभ्यास गराइ संकटको सामना गर्नसक्ने विश्वासको वृद्धि गराएको
- ङ) वर्षको एकपटक स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने व्यवस्था भएको छ, विद्यालयमा प्राथमिक उपचार बाकसको व्यवस्था र तालिम प्राप्त शिक्षक
- च) विद्यालयमा दिवाखाजाको व्यवस्थापन गरिएको ।
- छ) शिक्षक एवं वि.ब्य.स.हरू विपद् जोखिम न्यूनिकरण विषयमा तालिम प्राप्त छन्

२. हिंसारहित विद्यालय

- क) विद्यालयमा बाल संरक्षण मापदण्ड तयार गरी त्यसको कार्यान्वयन गरिएको छ
- ख) सबैको सहभागितामा आचार संहिता निर्माण र त्यसको कार्यान्वयन भएको छ र कम्तिमा वार्षिक रूपमा यसको समिक्षा गरि अध्यावधिक गरिएको छ
- ग) गुनासो सुनुवाई संयन्त्रको स्थापना (क्रियाशिल समिति, सुझाव पेटिकाको व्यवस्थापन, सुनुवाई समिति, रेकर्ड अद्यावधिक) भएको
- घ) विद्यार्थीलाई मनोसामाजिक परामर्श, आवश्यक परेको वेलामा सिफारिस गर्ने पद्धती र मनोसामाजिक परामर्शकर्ता र सेवा दिने संस्थाहरूको सम्पर्क विवरण अद्यावधिक छ

- ङ) विद्यालयमा कुनैपनि बालबालिकालाई जाति, धर्म, लिङ्ग, अपाङ्गता तथा क्षमताका आधारमा भेदभाव गरिदैन

३. विद्यालय शान्तिक्षेत्र

- क) विद्यालयमा राजनैतिक क्रियाकलापहरू नगर्ने, बालबालिकालाई विभिन्न राजनैतिक कार्यक्रमहरूमा सहभागी नगराउने जस्ता शिक्षालाई बाधा पुऱ्याउने कार्यहरूलाई पूर्ण रूपमा बन्द गरी शान्तिक्षेत्र घोषणा भई त्यसको कार्यान्वयन भएको
- ख) सार्वजनिक विदा बाहेक अन्य दिन विद्यालय बन्द नभएको
- ग) विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयनका बारेमा विद्यालयमा अभिमुखिकरण गरि त्यसको वार्षिक रूपमा समिक्षा हुने गरेको

५. विभिन्न सरोकारवालाहरूको भूमिका

क) स्थानिय सरकार (पालिका)

१. नमुना विद्यालय छनोटका लागी आवश्यक नीति निर्माण र सहजीकरण गर्ने,
२. नमुना विद्यालयको सुधार योजना निर्माणका लागी सहजिकरण गर्ने, शैक्षिक अभिलेख तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने र योजनाको नियमित अनुगमन गर्ने
३. छनोट भएका नमुना विद्यालयको सुधार योजनाको स्वीकृति, र कार्यान्वयनका लागी स्रोत (जनशक्ति, अर्थिक, भौतिक) व्यवस्थापन र अनुगमन गर्ने ।
४. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको स्थानिय स्रोत साधनको पहिचान र परिचालनका लागी क्षमता अभिवृद्धिका साथै सहयोग पुऱ्याउने ।
५. गरिवीको रेखामुनी रहेका बालबालिकालाई शिक्षामा सहभागिता गराउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउने,
६. नमुना विद्यालय विकास तथा सञ्चालन सम्बन्धमा स्थानीय तह र विद्यालय व्यवस्थापन बिच करार सम्झौता गर्ने
७. छनोट भएका नमुना विद्यालय बिच आवधिक समिक्षा बैठक आयोजना गर्ने
८. आवश्यक सूचना तथा जानकारी समयमै उपलब्ध गराउने

ख) विद्यालय व्यवस्थापन समिति

- क) विद्यालय विकासका लागी सुधार योजना तयार गरि स्वीकृतिका लागी स्थानीय तहमा पेश गर्ने र स्वीकृत योजना कार्यान्वयन गर्ने,

- ख) विद्यालयमा विद्यार्थी तथा शिक्षकको नियमितता सम्बन्धी आवश्यक प्रबन्ध गर्ने,
- ग) विद्यालयको वार्षिक रूपमा स्वमूल्यांकन गरि विद्यालय सुधार योजना आद्यावधिक गर्ने
- घ) विद्यार्थीको सिकाईका लागि आवश्यक प्रयोगात्मक स्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने,
- ङ) विद्यालय विकास तथा शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विभिन्न उपसमितिहरू बनाई जिम्मेवारी बाँडफाँड गर्ने,
- च) विद्यालय सेवा क्षेत्र भित्र रहेका अपाङ्गता सहित सबै बालबालिकालाई शिक्षामा पहुँच, निरन्तरता र सिकाईका लागि आवश्यक कार्य गर्ने,
- छ) विद्यालयको समग्र अवयवहरूको क्रियाशीलताका लागि योजनावद्ध ढंगले कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने

६. मूल्यांकन र प्रोत्साहन

नमूना विद्यालय विकास र सञ्चालनको अवस्था ठीक ढंगले भए नभएको, सूचकहरूको प्रगति मापनका सन्दर्भमा नियमित रूपमा समिक्षा र मूल्यांकन गरिनु बाञ्छनीय भएकोले यस कार्यलाई देहाय बमोजिम पुरा गरिनेछ ।

१. मूल्याङ्कनलाई विश्वसनिय, सर्वग्राह्य बनाउन पालिका स्तरमा स्रोत शिक्षकको नेतृत्वमा बढीमा ३ सदस्यीय प्राविधिक टीम गठन गरिने छ जसमा निम्न बमोजिम प्रतिनिधिहरू रहनेछन्:
  - स्रोत शिक्षक पालिका
  - शिक्षा समिति सदस्य
  - साभेदार निकाय
२. वर्षमा २ पटक नमूनाको रूपमा छनोट भएका विद्यालयको सर्वेक्षण गरि मूल्यांकन गरिनेछ ।
३. मूल्याङ्कनबाट आएको प्रथम स्थान हाँसिल गर्ने विद्यालयलाई प्रस्तावनाको आधारमा आर्थिक सहयोग प्याकेज उपलब्ध गराइनेछ ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू

१. विद्यालय सुधार योजना निर्माण सहयोगी पुस्तिका, २०७४
२. विद्यालय शान्तिक्षेत्र राष्ट्रिय ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८
३. विद्यालय सुरक्षा सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड २०१८
४. गुणस्तरीय सिकाई ढाँचा
५. बालमैत्री विद्यालय २०६७
६. विद्यालयको न्यूनतम सक्षमताको अवस्था
७. नमूना विद्यालय विकास एवं सञ्चालन निर्देशिका २०७४

आज्ञाले
बम बहादुर के.सी.
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत